

КОМУНІСТИЧНЕ ВИХОВАННЯ

НА ШЛЯХУ ПЕРЕБУДОВИ

Л. В. ПЕТЬКО

XXVII з'їзд КПРС визначив характер і темпи руху нашої країни до якісно нового стану розвитку соціалістичного суспільства. Завдання вчителя полягає в тому, щоб у доступній формі донести до кожного учня суть і дух настанов з'їзду, наступних партійних рішень. І не тільки роз'яснювати принципові накреслення партії, а й практично організувати перебудову роботи школи відповідно до рішень з'їзду, сучасних вимог.

Як не прикро, а слід визнати — школа дуже консервативна. Багато учителів вважають себе непогрішимими — звідси багато бід, небажання шукати нове, дріб'язкова опіка учнів, конфлікти з ними. І в сім'ї нерідко так само користуються одним правилом: «Ми сказали, ви повинні». А підлітки якраз не люблять, коли ними командують. І тоді зумисне, наперекір дорослим чинять навпаки. Це не впертість, а своєрідний протест.

У січні нинішнього року в нашій школі відбувся диспут серед учителів «Педагогіка співробітництва: за і проти». Тема була підказана не тільки виступами педагогів-новаторів, а й самим життям. Адже зауваження учнів, критичні виступи на комсомольських зборах нерідко ставили учителів, шкільну адміністрацію перед необхідністю переглянути практику викладання і виховання, що склалася, шукати нові підходи, формувати нове мислення в учителя і учня. На диспуті учителі зішлись на думці, що педагогічно неграмотно ігнорувати самостійність та ініціативу школярів, оскільки саме в ці роки створюються унікальні умови, коли самодіяльність і самоврядування збігаються з тими «само», що властиві особистості — самовизначення і самоутвердження.

Після диспуту багато було передумано, переглянуто, вистраждано. Погодьмося, не так легко декому принципово змінити свої звички, погляди, позицію, зрештою переконаність, що тільки вчитель може благотворно впливати на виховний процес без ніякої участі школярів.

І все ж учителі дійшли спільного висновку: тільки співробітничавши з дітьми, можна виховати високоморальну особистість. У нашому колективі ми добиваємося зміни ролі вчителів: у молодших класах — наставник, у середніх — організатор, у старших — консультант. Не опікати, а розвивати в дітей самостійність і відповідальність у широкому громадянському смислі. Дитина повинна думати, діяти. Тільки тоді у дорослому житті вона понесе на своїх плечах перебудову.

Педагоги нашої школи намагаються оновлювати форми і методи навчально-виховної роботи. Дедалі частіше проводимо уроки у формі семінарів, лекцій, конференцій. Більшість із них включають елементи дискусій, на яких учні вчать захищати свою позицію, активно застосовують знання. Так, відштовхнувшись від методичних прийомів В. Ф. Щаталова, М. П. Гузика, учителька хімії О. С. Соловйова розробила свої форми уроку-заліку, уроку-семінару, уроку-систематизації знань. Елементи активних форм роботи вона застосовує при використанні електронно-обчислювальної техніки у процесі вивчення хімії, складанні програм.

Посилення ідейно-політичного виховання нового покоління, формування переконаних громадян — ключове завдання школи. Особлива відповідальність за його реалізацію покладається на уроки історії і суспільствознавства, які покликані вчити учнів мислити самостійно, творчо, виховувати ініціативність, непримиренність до буржуазної ідеології. Під впливом ідей XXVII з'їзду КПРС, перемін, що відбуваються в радянському суспільстві, у свідомості наших вихованців формуються нові уявлення про соціалізм і його можливості.

На уроці вчительки С. В. Голіук «Основні напрями соціальної політики КПРС» (Х кл.) учні за завданням учительки складають характеристику сучасної епохи на основі вивчення Програми КПРС. Вони роблять висновок про те, що XXVII з'їзд партії озброїв усіх радянських людей глибоким аналізом основних тенденцій і суперечностей сучасного світу, ясним баченням завдань, які належить розв'язати. Учні намагаються глибоко зрозуміти ці суперечності і завдання, розповідають про них не словами з підручників, а так, як вони це розуміють.

Аналізуючи зміни соціально-політичної карти світу, Іра Ковальчук говорить, що витoki розв'язання найбільш пекучої проблеми нашої епохи починаються з Великого Жовтня. Розгорнуте визначення політики мирного співіснування, що міститься у документах з'їзду, являє собою конструктивну платформу взаємодії сил доброї волі, здатну об'єднати народи у боротьбі за мир, роззброєння і соціальний прогрес. Люда Маслова додає, що особлива відповідальність за долі світу і людської цивілізації покладається сьогодні на соціалізм. Його вдосконалення і зміцнення, оновлення усіх сфер нашого життя — від цього залежить майбутнє країни, її міжнародний авторитет.

Вивчення і роз'яснення матеріалів XXVII з'їзду КПРС, розпочаті на уроках, продовжуються у позакласній і позашкільній роботі. Важливо, що в ході занять, зустрічей, обговорень учні не тільки одержують політичну інформацію, а й учаться виступати, аргументовано висловлювати власну точку зору, самостійно аналізувати і оцінювати політичні події і факти, судження про них товаришів, використовувати при цьому знання, набуті на уроках, з книжок, газет, радіо- і телепередач. Так, наприклад, побудували роботу з вихованцями С. В. Голіук під час підготовки до проведення конференції «Відповідь ідеологічному противнику» (у старших класах), Л. М. Суханова у підготовці політбою учнів середніх класів. Ці вчителі при організації позаурочної пропагандистської роботи максимально враховують вікові особливості школярів, рівень їх підготовленості.

Важлива форма політичної самоосвіти старшокласників — навчання у політичних гуртках «Наш Ленінський комсомол», «Закон комсомольського життя», підготовка рефератів на теми «Комсомольці — майбутні комуністи», «Лінія миру проти лінії, що веде до війни» та ін., участь у конференції старшокласників «Завдання Ленінського комсомолу — достойно нести в майбутнє естафету ідеалів справедливості і добра, які заповів нам Жовтень».

Вивчення матеріалів XXVII з'їзду КПРС помітно збагатило зміст навчально-виховної роботи в школі. Спеціальні заняття, систематичне використання положень з'їзду на уроках як природничого, так і суспільно-гуманітарного циклу, бесіди в класах, робота кінолекторіїв, політінформації викликають інтерес, збуджують активність школярів.

Донести до кожного школяра ідеї, визначені партійним з'їздом, наступними Пленумами ЦК партії, допомагають публікації періодичної преси, екскурсії на підприємства, зустрічі з робітниками, батьками учнів. Крім політінформацій, учні проводять конкурси політплаката і політичної пісні, тематичні вечори і лекції. Ось деякі приклади. Класний керівник VII-В кл. А. В. Кратович, приміром, готуючись до політінформації «Кривий Ріг у XII п'ятиріччі», організувала екскурсію учнів на одне з підприємств, де працюють батьки дітей, проаналізувала публікації міської газети «Червоний гірник». Багато вчителів проводять зустрічі учнів з робітниками комбінату «Криворіжсталь» ім. В. І. Леніна,

екскурсії по місту «Наше місто в XII п'ятиріччі». Тут, за стінами школи, розмова про з'їзд, перебудову одержує переконливе доповнення. Учні бачать прикмети перемін, що відбуваються, наближаються до конкретної суті понять «інтенсифікація», «якісне зростання», «ресурсозбереження», «госпрозрахунок» та ін. Немало наших учителів уже навіть у початкових класах ознайомлюють дітей з професіями їхніх батьків, організовують пошукову роботу «Мої батьки та їхня робота».

На уроках і в позакласній роботі військовий керівник І. В. Кубраков приділяє особливу увагу глибокому засвоєнню учнями ленінських положень і вимог Конституції СРСР про захист соціалістичної Вітчизни, рішень XXVII з'їзду КПРС з питань військового будівництва, зміцнення оборони країни, підвищення бойової могутності Радянських Збройних Сил, підготовки молоді до захисту Батьківщини. Обов'язкові навчальні заняття учитель доповнює позаурочними заходами—заняттями гуртків, введенням єдиного дня юнаrmійця, уроками мужності тощо.

Загинув, виконуючи свій інтернаціональний обов'язок, випускник нашої школи Олександр Бабиц, нагороджений посмертно орденом Червоної Зірки. У музеї комсомольської слави вихованці школи оформили пам'ятний стенд про коротке життя юнака, його подвиг. А Юрію Кузнецову, який також нагороджений орденом Червоної Зірки, нагороду вручали на першому дзвінку в школі, яку він закінчив зовсім недавно. Юнак сказав: «Нерідко ловлю себе на думці, що після армії почуваю себе набагато старшим за своїх ровесників. Мені здається, що деякі хлопці і дівчата забули істинну ціну багатьох речей. Але ті, хто пройшов школу І. В. Кубракова, завжди будуть справжніми людьми».

Немало наших випускників поступає у військові училища. Це також заслуга військового керівника. Він прищеплює їм любов до військових професій, організовує консультації, інструктивні бесіди, залучає учнів до створення і вдосконалення навчально-матеріальної бази з ПВП, зокрема обладнання стрілецького тирю, навчальних майданчиків тощо.

Останніми роками і не лише в нашій школі часто проводяться уроки миру, мужності, на яких учні зустрічаються з ветеранами партії, війни, діячами культури, передовиками виробництва.

Але чи можемо ми стверджувати, що такі уроки сприяють утвердженню високих ідей і принципів, стають для учнів керівництвом у їх повсякденному житті і діяльності? Знання, як відомо, автоматично не переходять у переконання. Для цього необхідно виробляти, формувати відповідні уміння, навички. У цій справі ще дуже шкодить заорганізованість. Учні різними організаціями нав'язується багато різних заходів—місячників, декад, акцій. Але чи можна обмежуватися акціями, які вражають лише числом учасників? Чому нерідко в дискусіях з представниками західної молоді ми не завжди одержуємо гору? Чому у політбоях навіть з уявним ідеологічним противником наші учні, трапляється, не можуть відстояти свою безсумнівну позицію? Можливо, листівки протесту, які ми надсилаємо в Білий дім, відіграють певну роль. Але чи не доцільніше зараз звертатися не до президента, а до тієї молоді людини, яка віддала за нього свій голос?

У 1985 р. Х-Б клас, яким я керувала, був нагороджений ЦК ЛКСМ України поїздкою в НРБ і Румунію. Ми зустрічалися з румунськими, болгарськими, німецькими ровесниками, спілкувалися у Міжнародному центрі ім. Г. Димитрова. Ми були в Болгарії, коли в Софії проходив Міжнародний форум «Діти світу в боротьбі за мир». Сюди з'їхалися посланці з усього світу. І коли ми зібралися біля Дзвона миру в Софії і кожен подзвонив у нього, то, як ніколи, відчували свою єдність з молоддю світу у прагненні зберегти мир на Землі. Потрібно, мені здається, частіше проводити спільні акції радянської молоді із зарубіжними ровесниками, з'ясовувати, в чому розходяться наші погляди, намагатися ці розходження усувати.

На XX з'їзді ВЛКСМ зазначалося, що на молоді позначилися і уповільнення темпів економічного росту, і замовчування недоліків, і

своєрідна психологія застою, розрив між словом і ділом. З шкільної парти ми вчили дітей жити за правильними правилами і гаслами, закладаючи їм у голову готові формулювання, які не треба було осмислювати. Діти почали приховувати свої істинні думки, підігравати старшим. Ми не раз замислювалися: чому немало наших вихованців-комсомольців виявляють інфантилізм, байдужість, легко йдуть на кругову поруку, на зговір із совістю, виправдовують явно негативні вчинки товаришів, тоді як їх потрібно рішуче осудити. З багатьох відповідей склалася одна — учням не довіряють, а без цього немає руху вперед, розвитку.

Ми часто говоримо, що молодь — покоління майбутнього. Але ця безсумнівна істина не означає, що в нас не існує молодіжних проблем. Комсомол — це дійсно школа майбутнього. Сьогодні ж частіше говорять про «закриті двері», від яких ми загубили ключі.

Шефи-комсомольці інституту «Механобрчормет» два роки тому запропонували нам вирішувати питання про вступ у члени ВЛКСМ на спільному засіданні комітетів комсомолу школи та інституту. Але ця форма не прижилася. Не виходила розмова майбутніх комсомольців із старшими по душах. Після довгих роздумів, сумнівів — уже хотіли зовсім відмовитися від цієї думки — прийшло рішення: проводити спочатку співбесіду тих, хто готується до вступу в члени ВЛКСМ, з комсомольцями інституту, а потім уже обговорювати на шкільному комітеті комсомолу. Менше стало необдуманих рішень, підлітки почали серйозніше і відповідальніше ставитися і до доручень і до самого факту вступу в комсомол. Хоча кількісно ріст нашої організації зменшився, але Долгінцевський райком комсомолу підтримав нас у цій справі.

На загальношкільних комсомольських зборах учні і вчителі-комсомольці прийняли рішення про злиття учнівської і учительської комсомольських організацій. Про наслідки ще говорити рано, але стало цікавіше в комсомольській організації: старші — вчителі не душать своїм авторитетом, а радять, підказують. І учням, і вчителям-комсомольцям ще треба вчитися працювати в нових умовах. Так само потребує вдосконалення і учнівське самоврядування. Його можна вважати справжнім, коли учні самі — хоча й з допомогою дорослих — вирішують свої справи. Саме з допомогою. Ініціатива їх — комсомольців чи піонерів, а розумні поради старших.

Дуже важлива наступність і в дитячому колективі. Старший товариш, до якого тягнуться піонери, — це великий резерв виховання. Щоб оживити шефську роботу в школі, ми спробували впровадити таку допомогу старших меншим при проведенні КВВ. Для участі в грі зібрали дві збірні команди: II-A, V-A, VIII-A і II-B, V-B, VIII-B, тобто жовтєнята — піонери — комсомольці, класи, які здійснюють шефство. Наслідок був хорошим. Старші турботливо ставилися до малих, допомагали їм у всьому. Ми побачили справжню шефську роботу, оскільки підготовка до КВВ йшла спільно всіма класами, з багатьма репетиціями.

Останнім часом справедливо говорять і пишуть про те, що в школі забувається емоційний світ наших вихованців, відсутнє піклування про виховання почуттів, без яких, за відомим висловом В. І. Леніна, немає і не може бути людського шукання істини.

Ми спробували об'єднати зусилля комсомолу з органами культури. Минулого навчального року відкрили шкільний кінотеатр «Орля», що працює в контакт з кінотеатром «Сучасник», який очолює заслужений працівник культури УРСР Г. С. Абессонова. Створили три кінолекторії: для молодших школярів — «Казка», для учнів IV—VII кл. — «Червоні дияволята», для учнів VIII—X кл. — «Молодь і мораль», а також два кіноклуби для батьків і старшокласників. Роботою шкільного кінотеатру керує комітет комсомолу. Заняття відбуваються щомісяця, їх готують за розробленою тематикою по черзі класи. Скажімо, заняття «Норма життя — тверезість» з переглядом фільму «Хто стукає в двері до мене?» готували комсомольці VIII-B класу. На заняття клубу

запрошуються мистецтвознавці, актори. Так, перед дітьми виступала мистецтвознавець Л. Висоцька (Москва) на тему «Радянська молодь у сучасному кіномистецтві». Відбулися зустрічі з відомими акторами С. Коркошко, О. Івановим.

У планах роботи кінолекторіїв ознайомлення учнів із зображувальними засобами кіномистецтва, яскравими сторінками історії кінематографії, шляхами її розвитку. Відбулися у нас спільні засідання з батьками і дітьми по перегляду, і обговоренню фільмів «Ігри для дітей шкільного віку» та «Плюмбум... або небезпечна гра». Після перегляду останнього в залі не було байдужих. «Що ж з нами відбувається, якщо з'являється такий Плюмбум, що не думає про межі добра і зла, — хвилювалися батьки. — Що в нашому житті є такого, що сприяло появі Плюмбума?» Батьки відверто говорили, що діти часто бачать розгубленість дорослих, їхню гру у правильні слова і не зовсім правильні діла. Тут, мабуть, джерело більшості проблем з молоддю. Вона, як відомо, гостро відчуває будь-який розрив між словом і ділом. Ми ж нерідко ставимося до неї, як вихідного матеріалу, з якого можна виліпити, що хочеш. Дорослі після обговорення фільму зробили висновок, що найважливіше сьогодні — виховувати совість і починати з себе. Правий був Лев Толстой, коли на запитання, як виховувати, відповів: дуже просто. Хочете виховати когось, виховайте себе.

Колективні перегляди фільмів дуже активізують і учнів. Вони прагнуть обмінюватися думками, ділитися враженнями. В ході таких дискусій розкривається духовний світ підлітка. Важливо відчуті нюанси в настрої і поведінці дітей, дати їм можливість вільно висловитися, спрямувати їх увагу на основні проблеми, порушені в фільмі. Хоча після перегляду фільму «Листи мертвої людини» зал був вражений, довго мовчав. Тут слова були зайвими.

Позакласна робота, пов'язана з кіноосвітою, яка впливає на розвиток особистості і позначається на всіх видах діяльності учнів, дає позитивні наслідки. У дітей формується інтерес до знань, пізнавальної діяльності, естетичного вдосконалення.

Серйозної перебудови потребує організація вільного часу учнів і наше до цього ставлення. Проблема вільного часу дітей давно актуальна. Компанії дівчаток і хлопчиків, що тиняються по вулицях, — явище нерідкісне.

У мікрорайоні нашої школи працює підлітковий клуб «Дружба». У ньому трудяться люди, які всі сили віддають організації дозвілля дітей. З роботою цього клубу з інтересом ознайомилися гості республіканського семінару працівників позашкільних закладів. Гуртки і секції клубу відвідує близько 200 дітей. Що приваблює їх тут? Можливість вибору — це перш за все. На початку навчального року наші класи ідуть сюди на екскурсії і кожен вибирає собі заняття до душі: футбол, хокей, гурток «Господарочка», фотокіногурток. Тут проводяться різні виставки, змагання, вечори, шахові турніри. Н. І. Єресько, директор клубу, вміє залучати до роботи людей, які стають лідерами дітей. О. Пічерський, наприклад, займається з «металістами».

І знаєте, чому хлопці, в тому числі і так звані важкі, тягнуться за такими? Тому що вони, дорослі, поважають у підлітку особистість, тому що підлітковий клуб стає для дітей мовби опорою в житті. Давно вийшли з підліткового віку учні СПТУ № 45 Саша Куш і Юра Кльова, вихованці нашої школи, але часто їх можна зустріти в клубі «Дружба». Дружба з директором не переривається, авторитет Н. І. Єресько незаперечний. Нині старші хлопці об'єдналися в клубі, який знайшов місце прописки у безалкогольному комсомольському кафе «Юність», відкритому з ініціативи Криворізького міськкому комсомолу.

Спершу ми пробували організовувати клуб вихідного дня в школі. Але по суботах і неділях наші діти йшли в клуб, а не до школи. Учні самі запропонували проводити більшість заходів у клубі, де створено всі умови для позакласних заходів. На вечори, змагання, заняття клубів і лекторіїв, у музичну вітальню діти запрошують своїх

друзів з мікрорайону, вони займаються там цікавими справами, спілкуються. Популярність клубу «Дружба» зростає.

В організації виховної роботи, пошуку раціональних форм проведення уроків нам допомагають психолого-соціологічні карти, які ми ввели з минулого навчального року за рекомендацією Долгінцевського райвно. У школі навчається 806 учнів. На семінарах класних керівників було роз'яснено, як користуватися цими картами. Не всі вчителі одразу сприйняли їх з інтересом, і досі є противники. Але минув час, більшість педагогів відчувли користь і потрібність цих карт. Ведення їх допомагає відчувати кожний порух душі свого підопічного. Технікою заповнення карт проста. Зате який багатий матеріал відкривається перед класним керівником стосовно кожного вихованця. По цих картах простежується формування світогляду і утворення відповідних якостей особистості, які регулюють її поведінку. Дуже цікаво зіставляти думки вчителя, учня і батьків.

Особливо важливим у цій проблемі є вивчення процесу і умов перетворення знань, якими опановує учень, у його дійові погляди на життя. Гострою проблемою є також дослідження трудової і громадської активності. Позаминулого року на обліку в інспекції у справах неповнолітніх перебувало 5 учнів школи. Торік не було поставлено жодного. Користь від психолого-соціологічних карт у вивченні особистості дитини, а воно передбачається протягом усіх 11 років навчання, очевидна.

Школа нині перебуває в центрі уваги суспільства, шкільна реформа ввійшла, можна сказати, в кожну сім'ю. І ця обставина породила масу перевірок: всі хочуть знати, як реалізується реформа. Безперечно, контроль потрібен. Але який? Вичерпну відповідь на це питання дано в постанові січневого (1987 р.) Пленуму ЦК КПРС, де говориться про необхідність упорядкувати існуючу систему перевірок та інспекції, щоб вони допомагали справі, а не були формальними, не відволікали від діла велику кількість людей. Ось конкретні факти. У 1986/87 навчальному році нашу школу перевіряли: обком комсомолу — військово-патріотичне виховання; райком комсомолу — естетичне виховання, будинок саносвіти — протиакогельну пропаганду, райвиконком — профілактичну роботу по запобіганню наркоманії і роботу в мікрорайоні; облвно — роботу з учнями, схильними до правопорушень; обком комсомолу — спортивно-масову роботу; інспекція у справах неповнолітніх — роботу з неблагополучними сім'ями.

Отже, вісім перевірок. Усі можуть відзвітувати: у школі були, з усією строгістю спитали, дали вказівки... А наслідки? Потрібно, як записано у тезах Міністерства освіти СРСР, упорядкувати контроль. Ніхто не має права інспектувати школу на свій розсуд чи за своїм відомчим планом. Повинен бути єдиний план контролю, узгоджений з райвно.

У школу може прийти інспектор, методист, представник виконкому чи будинку саносвіти, але не з метою перевірки. Він повинен насамперед спитати, чим може допомогти школі. Завдання перевірок — допомога. Школа нині потребує її.

А. С. МАКАРЕНКО ПРО ВИХОВАННЯ ГОСПОДАРЯ СВОЄЇ КРАЇНИ

(До 100-річчя з дня народження А. С. Макаренка)

О. Т. ШПАК

Радянські люди наполегливо розв'язують завдання прискорення, соціально-економічного розвитку країни. У цьому зв'язку зростає значення економічного виховання трудящих як важливого засобу підви-

5. Радянська школа № 11